

 SAGA
EGMONT

TALVI-ILTAIN TARINOITA 4

Zacharias
TOPELIUS

 SAGA
EGMONT

TALVI-ILTAIN TARINOITA 4

Zacharias
TOPELIUS

Zacharias Topelius

Talvi-iltain tarinoita 4

Suom. Ilmari Jäämaa

SAGA Egmont

Talvi-iltain tarinoita 4

Translated by Ilmari Jäämaa

Original title: *Vinterqvällar*

Original language: Swedish

Cover image: Shutterstock

Teos on julkaistu historiallisena dokumenttina, jonka kieli kuvastaa julkaisuaikansa näkemyksiä.

Copyright © 1881, 2022 SAGA Egmont

All rights reserved

ISBN: 9788728414255

1st ebook edition

Format: EPUB 3.0

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means without the prior written permission of the publisher, nor, be otherwise circulated in any form of binding or cover other than in which it is published and without a similar condition being imposed on the subsequent purchaser.

This work is republished as a historical document. It contains contemporary use of language.

www.sagaegmont.com

Saga is a subsidiary of Egmont. Egmont is Denmark's largest media company and fully owned by the Egmont Foundation, which donates almost 13,4 million euros annually to children in difficult circumstances.

NUORUUDEN UNELMIA

JOHDANTO.

Korkealla vuorella, joka kohoaa meren rannalta istui Historian hengetär katsellen maailmaa laajalti näkevin silmin. Oli talvi, aamurusko kultasi kaakossa pilviä; kalpea, värähtelevä kimaltelu kulki yli Itämeren aaltojen. Purppurana punersi lumi sen valossa, honkien latvat kirkastuivat, kultaisena kiilsivät kaukaisen kirkontornin huippu, mutta laaksossa hohti torpan pieni ikkuna ihan kuin tullessa.

Vuorella istuva olento ei katsellut aamun koittoa. Hänen silmäyksensä oli tunkeutunut läpi öisen pimeyden ja ihmissydämen salaisten kätköjen. Hän saattoi nähdä yli koko pyörivän maapallon ja niinpä hän voi mielin määrin luoda katseensa milloin sen valoisaan, milloin sen pimeään puoleen. Hän oli väsynyt katselemaan kansain lakkaamatonta taistelua sen maatilkkusen herruudesta, missä he asuivat. Hänen silmänsä näyttivät veripunaisilta, kun hän katseli Balkanin selänteitä, ja lumena ne kimaltelivat, kun hän ne Afganistanin vuorten huipuilta käänsi koilliseen nähdäkseen siellä jäihin jäätyneen höyrylaivan kaukana tuolla maailman äärimmäisissä sopukoissa Behringin salmen suulla. Äänetönnä, ajatuksissaan hän painoi katseensa alas ja kosketti teräksisellä piirtimellään jalkainsa juuressa kasvavaa hienon lumen verhoamaa vuorisammalta. Vuoren kylki tuli näkyviin; siitä kenties löytyisi jokin unohduksiin jäänyt, kiveen uurrettu kirjoitus muinaisilta ajoilta. Mutta ei, semmoista hän ei siitä löytänyt. Muinaisen jättiläisen jalka oli painanut vuoreen jäljen, mutta ihmiskäden merkkiä ei

näkynyt tuossa alastomassa, yksitoikkoisessa, harmaassa paaterossa.

Silloinpa hän huomasi hiekkaisella penkereellä, vähän alempana vuoren rinteellä, lapsen, joka pihlajan varvulla piirteli kuvia vastasataneeseen, valkoiseen lumeen.

— Mitä teet? kysyi hän.

Lapsi vastasi:

— Piirtelen satuja lumeen.

— Niinkö? kysäisi vuorella istuva korkea olento. — Satuja viitsit kirjoitella? Ensimmäinen tuulihan ne puhaltaa pois, ensimmäinen petohan ne polkee näkymättömiin, ja ensimmäinen kevään aurinkoinenhan sulattaa ne maan pinnalta olemattomiin!

— Niin, sanoi lapsi, semmoinen on minun mielityötäni. Taitoni opin aallolta, joka piirtelee juovia rannan hietaan, pilveltä, joka rakentaa linnoja ilmaan, kellastuneelta lehdeltä, joka uurtaa hankeen hienon jäljen.

— Ja kaikkea tuota teet saadaksesi vain tuokion leikitellä? kysyi taas Historia.

Lapsi nosti kummastellen silmänsä:

— En tiedä. Sen tiedän vain, että aalto, pilvi ja lehti ovat kaikkina aikoina tehneet samoin, ja kaikkien aikain työ on ainaista työtä. Kirjoitatko *sinä* enempää?

Silloin korkea Historia naurahti ja vastasi:

— Enempää en saata minäkään kirjoittaa. Minä tunnen sinut hyvin. Sinä olet Satu, joka aina alusta saakka istuit jalkaini juuressa ja opetit minua kirjoittamaan. Minä piirtelen marmoriiin niinkuin sinä lumeen, ja niinpä kirjoitteleimme iät kaikki.

Ja Satu kirjoitteli lumeen, jota tuuli puhalteli pois, jota ilves tallasi, kevään aurinko sulatti. Seuraavana päivänä ei sitä kirjoitusta enää ollut, mutta silloin Satu piirteli uusia sanoja uuteen lumeen.

1. MYRSKY SAARISTOSSA.

Kaksi vanhaa kalastajaa seisoivat Tofön kallioisella rannalla Tammisaaren saaristossa ripustellen nuottaansa kuivamaan koetettuaan turhaan saada apajaa vedetyksi yhä yltyvässä myrskyssä. Lumen- ja sateensekainen sumu lähenti mereltä, kietoi verhoonsa saaren ja kierteli tiheinä villahaituvina ylös honkain latvoihin. Tuuli oli idässä, hiukan etelän puolella. Se oli tullut Inkerinmaan autioilta soilta, kiihtynyt Nevan usvien uhosta ja sieltä rientänyt ulommas Suomenlahdelle; siellä oli sillä tannerta temmeltää; siellä se pääsi valtatielleen. Liitot se löi meren sumujen ja sadepilvien kanssa, joita kiiti kaukaa Volgan varsilta, pieksi Suursaaren kallioita vasten lukemattomia lakkapäitä ja oli rajuimmilleen yltynyt tultuaan Uudenmaan saaristoon. Sumun hälvetessä silloin tällöin näkyi kaikkialla niin kauas kuin silmä kantoi salakareja valkovahtoisisina, ja torneina tyrskyili meri kaikkia kallioniemiä vasten, joita ulkoni rannasta tuulen puolelle.

Miehet katselivat ilman ja meren pauhua tylsän välinpitämättöminä, kuten rannikon asukas ainakin, joka on tottunut moisiin näkyihin. Ääneti he olivat työnsä lopettaneet ja olivat jo tupaansa palaamaisillaan, kun äkkiä vilahti sumun lävitse jonkun matkan päässä rannasta laiva tuulen ajamana. Sitä nyt miehet tarkastamaan. Se oli kaiketikin menettänyt hyökyaalloissa peräsimensä tai pirstonut sen johonkin kariin, josta aallot heti sen jälkeen olivat taas laivan irrottaneet, sillä neuvotonna se ajalehti kylki edellä; viistopurje lepatti repaleina, ja reivattu

märssypurje, jota se ei ollut saanut korjatuksi, edisti nyt vain sen tuhoa.

— Tuo ei enää pitkälti tee matkaa, sanoi toinen mies jurosti, varjostaen kädellään silmiään, joita sade pieksi.

— Riikalainen se on, virkkoi toinen. Näkeehän sen taklauksesta, puolittain kuunari, puolittain jaala. ¹ Hyvin kulkee kohtalaisella tuulella, mutta lempo sitä ohjailkoon, kun peräsimen haat ovat pettäneet!

Riian kuunarit olivatkin tunnettuja noilla väylillä. Usein niistä Suomen rantalaiset saivat suola-, hamppu- ja pellavatarpeensa.

— Olisi pysynyt, senkin tyhmyri, tuolla puolen Jussarön; siellä olisi ollut selvää vettä, sanoi ensimmäinen.

— Kunpa olisi, toisti toinen, karkeasti naurahtaen. Mutta kas kun meidän kilohaili on lihavampi, niin pitäähän pyrkiä osalle. Mutta vene vesille, Simo! Ehjänä tuo ei tule yli Fagerströmin karin.

Mies tunsi väylänsä. Sen huomasi pian, sillä ei kulunut kolmeakaan minuuttia, niin oli kuunari karilla. Pari kertaa sitä aallot vielä ankarasti työntäisivät eteenpäin, mutta sitten se kallistui kyljelleen eikä enää liikahtanutkaan. Pauhaten loiskuivat laineet sen ylitse.

Kari oli ainoastaan sadan sylen päässä rannasta. Miehet olivat jo veneessä ja jäntevin käsin soutaen pyrkivät lähemmä haaksirikkoon joutunutta alusta.

Tuntikauden ankarasti ponnisteltuaan he palasivat mukanaan kuusi haaksirikkoista kapeaan salmeen, josta tullaan suojassa olevaan valkamaan Tofön saaren luo. Kolme kuunarin väestön miehistä oli saanut surmansa aalloissa.

Jäljelle jääneet vietiin nääntyneinä ja läpimärkinä kalastajain mökkiin. Siellä he lämmittelivät ja kuivasivat vaatteensa räiskyvän takkavalkean ääressä, ja siellä heille tarjottiin parasta mitä talossa oli: leipää, silakkaa ja

keitetyitä nauriita. Kolme heistä oli oikeita merikarhuja. He puhuivat pelkkää saksaa, josta saatiin sen verran selville, että heidän kapteeninsa oli hukkunut. Toiset kolme olivat matkustajia. Yksi heistä haastoi ruotsia; muut solkkasivat sekaisin puolalaisia, venäläisiä, saksalaisia sanoja, koettaen siten turhaan sanottavaansa sanoa. Laivan oli ollut määränä viedä Riiasta Viipuriin ohra- ja hernelasti; mutta saatuaan vuodon se oli yrittänyt käydä Jussarön suojaan. Silloin se oli menettänyt peräsimensä ja ajelehtinut salakareille, joita on kaikkialla väijymässä tuossa vaarallisessa saaristossa ja jotka sinä aikana, missä kertomuksemme liikkuu, olivat peräti vaillinaisesti, tuskinpa ensinkään viitoitetut.

Merimiehet ovat kaikkialla ja aina samaa laatua: heidän elämänsä on kuin keinuva aalto. Niinpä nämäkin kolme Riian matruusia. Vaatteet kuivattuaan ja täytettyään vatsansa lämpöisessä tuvassa he oikaisivat uupuneet jäsenensä olkisille vuoteille ja nukkuivat, huolehtimatta uusista kohtaloista ja ajattelematta enää äskeistä haaksirikkoa tai edellisen yön ponnistuksia.

Sillaikaa kun tofölaiset parhaan kykynsä mukaan osoittivat vieraanvaraisuutta haaksirikkoisille, oli talon isäntä, Niilo Antinpoika, jo edellä mainitun nuottamiehensä Simon kanssa lähtenyt rannalle tuottavampaan ja heidän käsityksensä mukaan aivan luvalliseen toimeen, nimittäin korjaamaan särkyneestä laivasta mitä mahdollista oli korjata, ja pitämään tuota saalista omanaan. Rantaoikeus, joka meidän aikoinamme on saanut varsin pahan maineen, oli silloin vielä kaikkien rannikkolaisten mielestä laillinen elinkeino. Ja joskaan ei Suomessa juuri rukoiltu virolaisten tapaan "Herraa Jumalaa siunaamaan rantaa", niin on varsin luultavaa, että arvoisa Niilo Antinpoika apulaisineen oli

ainakin yhtä harras ryöstäessään haaksirikkoisten omaisuutta kuin äsken pelastaessaan heidän henkensä.

Eipä Tofön kaunisniminen Agneta emäntä — saaristossa käytetään tuommoisia herrasnimiä — olisi ollut nainen eikä uusmaalainenkaan, ellei hän olisi käyttänyt tilaisuutta hyväkseen tarkastellakseen vielä valveilla olevia vieraitaan. Eräs niistä, pitkä, laiha ja vanhanpuoleinen mies, jolla oli ruskea nuttu ja ruskeat alusvaatteet, istui äänetönnä takan ääressä, ikäänkuin hän ei koskaan olisi voinut saada tarpeekseen kuivaa ja lämmintä. Miehen viisaat, terävät silmät sillä välin lakkaamatta vilkuivat levottomasti sinne tänne. Toinen matkustajista oli vinovartaloinen kuusitoistatuhatta kahdeksantoistavuotias poika. Hänen mustasta tukastaan, kiiluvista silmistään ja koukkunenästään emäntä päätteli vieraansa olevan varmaankin mustalaisen, ja hänellä oli sitä suurempi syy siihen, kun pojan pitkistä sormista ja melkein linnunomaisesta, sipsuttavasta käynnistä oli aihetta otaksua hänessä olevan muutamia epäiltäviä taipumuksia himoitsemaan lähimmäisen irtainta tavaraa. Mutta koska tuo mustalaispoika nähtävästi oli vain kolmannen miehen palvelija ja parast'aikaa puhdisteli tämän kannuksilla varustettuja ratsusaappaita, päätti Agneta muori ennen kaikkea pitää silmällä mainittua kolmatta miestä, joka hänestä näytti etevimmältä kaikista ja jolla lisäksi oli sekin ansio, että osasi puhua ruotsia.

— Oletko sinä tästä maasta kotoisin, koska osaat ihmisten kieltä, vai? kysyi muori viattomasti.

Näin puhuteltu vieras, vankkaruumiinen, harteava, noin viidenkymmenen vuoden ikäinen mies, jolla oli senaikuinen ratsumiehen puku yllä ja alinomainen leikillisuus kasvoilla, oli vast'ikään miehen tavoin mellastanut naurisvadissa ja oikaisihe nyt mukavaan asentoon penkille, vetäen huotrasta pitkän miekkansa ja pyyhkien sitä. Tuo kunnianarvoinen

soturi ei vastannut emännän koukuttelevaan kysymykseen, vaan pyyhkäisi valtavia viiksiään ja kysyi vuorostaan:

— Onko talossa olutta?

— Mistä sitä köyhä olutta otti mikkelin aikaan?

Suolavettä on ja riittämiin; suvaitaanko enemmän sitä lajia, vai? vastasi eukko, jota ei miellyttänyt tuo tuttavallinen ääni.

— Muori hoi! — jatkoi sotilas haukotellen — tunnetteko miltä Riian markat kilahtelevat?

Ja samassa hän helisytti täyteläistä nahkakukkaroa, joka oli pistetty miekkavyöhön.

Agneta muori ei ollut aivan kuuro noin sointuvalle puheelle. Hän katseli vuoroin kannuksia, vuoroin kukkaroa ja viittasi puheessaan siihen suuntaan, että kaupungista muka saisi olutta. Talossa hän ei sanonut sillä kertaa olevan muuta kuin erästä kalalientä, jota toisinaan säilytettiin herkkuna.

Sotilas suvaitsi nauraa ja käskei puolankielellä palvelijansa mennä katsomaan, olisiko joku oluttyynyri saatu laivasta pelastetuksi.

Rotta ei olisi nopeammin pujahtanut loukkoonsa kuin mustalaiseksi luultu palvelija kiirehti täyttämään herransa käskyä. Mutta tuskin poika oli mennyt, kun sotilas muutti asentoaan kääntäen selkensä ruskeatakiselle miehelle, iski tuttavallisesti silmää Agneta muorille ja sanoi mehevän puheliaasti, mikä oli kokonaan toisenlaista kuin hänen äskeinen harvapuheisuutensa:

— Jos tahdotte koiraa, muori, niin ottakaa silloin tuo poika. Jos kissaa mielitte, niin on hän kissakin, ja jos kettua, niin ette sellaista repoa saa muualta mistään. Silakkana minut paistakoot, ellei Sam poika hajuaistillaan tajua kaikkea, mitä sanotte, ja vaikkapa te olisitte rehellisin ihminen, mikä ikinä on hameissa käynyt, niin hän osaa huomenna kertoa semmoista, mikä veisi teidät suoraa

päätä hirteen. Sillä pahuksella on nenässään kaikki maailman kielet. Minä en saata olla häntä vailla, mutta jos ukkonne napsauttaa häneltä niskat nurin, niin hän tekee kunnan työn.

— Herra varjelkoon! — huudahti Agneta muori vilpittömästi hämmästyen. — Kuulkaas, kersantti, oletteko te oikea kristittykään, kun moisia murjaaneja tuotte maahan.

— Majoitusmestari, jos suvaitsette — vastasi sotilas oikoen leveitä hartioitaan — ja ehkä vähän parempikin kristitty kuin te; mutta ystävät silti. Olette kukaties kuullut puhuttavan Iivari Pärtylinpojasta?

— Olen minä kuullut yhdestä semmoisesta. Hän oli paavilaisten puolella ja palveli Suitian Klaus herraa, kun tämä taisteli Kaarlo kuningasta vastaan. Puhuttiin sitä niinkin päin, että hän meni Arvid herran kanssa makkararetkelle Ruotsiin ja hänet upotettiin kivi kaulassa meren syvyyteen lähelle Kastelholmaa. Toiset taas puhuivat hänen olleen Marttilan kahakassa, jossa Akseli Kurki sai selkäänsä, ja sieltä ratsastaneen kypälämäkeen semmoista vauhtia, että ajoi nivusensa aidan seipääseen, ja siihen mies jäi. Siitä on nyt pian jo kaksikymmentä vuotta.

— Vai niin! No ehkäpä olette muutakin kuullut Iivari Pärtylinpojasta?

— Enpä juuri semmoista, mitä maksaisi vaivaa kertoa. Sanottiin hänen olleen niin voimakas, että jaksoi lyödä nyrkillään tammisen pöydän puhki ja että ajoi Ilmajoen jäällä talonpoikia maahan kuin lampaita vain. Varjele hyvä Jumala semmoisista jumalattomista, joilta ei kunniallinen vaimo milloinkaan saa olla rauhassa, oluttynnyri vielä vähemmän!

Viimeisiä sanoja lausuessaan Agneta muori katsahti terävästi sotilaaseen, joka ei saattanut olla purskahtamatta nauruun.

— No hiisi viekään parhaan papurikkoni, jos minulla nimittäin semmoinen olisi! Oikeita rosvojuttuja te olettekin kuullut Iivari Pärttylinpojasta! Jollei hän nyt olisi Ahvenanmeren pohjassa tai keihästettynä Marttilan aidanseipäeseen, niin pistäisipä nyt tanssiksi teidän kanssanne ... vähän tähän tapaan...

Näin sanoen majoitusmestari kumartui ja sieppasi käsiinsä raskaan tammipölkyn, noin neljän, viiden leiviskän painoisen, jonka ääressä Tofön isännällä oli tapana kutoa verkkoja. Sen hän heitti keveästi kuin pallon kattoon ja otti sen jälleen lennosta kiinni.

— Älähän nyt, älähän nyt — pääsi muorilta kun hän säikähtyneenä peräytyi kauemmas. Annahan olla tuommoiset leikit! Ei vielä näy paholainen omaansa korjanneen.

— Ei olekaan, ja siitä tuo ruskeatakkinen kyllä pitää huolen. Mutta ollaanpas nyt ystäviä, koska tunnemme toisemme. Katsokaas minua! Kummittelenko, vai? Hui hai! Kyllä minä teidät vielä muistan; punaposkinen olitte ennen kuin kartanonportti, ettekä silloin nyrpeäkään ollut. Poika nulikka vain olin silloin, kun teille salavihkaa suuta suikkasin Pohjan kirkolla, viisikolmatta vuotta sitten, ja niinkuin näette, ei minusta vielä ole sotamarskia tullut. Mutta mitä taas siihen tulee, että olen palvellut Suitian Klaus herraa ja ajanut maahan muutamia talonpoikia, niin olkaa huolehti: minulla on armollisen herran armonjulistus — minulla niinkuin monella muullakin kunnan miehellä — enkä aio huolia voudeistanne ja nimismiehistänne enempää kuin metsän harakoista. Eikä tuo poikakaan ole mikään murjaani, niinkuin luulette, vaikken minä kehoittaisi teidän pappejanne häneltä katkismusta kyselemään. Hänen isänsä oli viekkain juutalainen, mikä koskaan on osannut kiskoa viimeisen rovon sotamiehen taskusta, vaikken minä, totta puhuakseni, suinkaan luule poikaa sen paremmaksi

kirjanoppineeksi ja Mooseksen lain tuntijaksi kuin että huoleti saatte panna hänen eteensä vadillisen sianlihaa illoin, aamuin ja kerran keskipäivälläkin.

Ulkoa kuului samassa melua ja Sam syöksyi sisään, sanomattoman vikkellästi vierittäen edellään vähäistä oluttynnyriä ja samalla kantapäillään torjuen luotaan Simoa, joka turhaan koetti riistää häneltä hänen saalistaan.

— Seis! kiljaisi majoitusmestari luoden halukkaan katseen viimeiseen kalliiseen laivan muonavaraston jäännökseen — Sam, päivä päivältä havaitsen sinun kykysi yhä suuremmaksi. Hyvän palveluksen olet tehnyt isänmaallesi; otetaan se lukuun, kun ensi kerran saat selkääsi. Ja anna sinä, pitkäkoipi, pojan olla rauhassa ja kiitä onneasi, ettei hänellä ole hevosenkenkiä takajaloissa. Oluesta maksan sinulle toiste, hoikkasääri, ja huomenna viette meidät joka miehen aamulla varhain Tammisaareen.

2. TÄMÄN KERTOMUKSEN AJASTA JA RUSKEASTA MIEHESTÄ.

Urhoollisen majoitusmestarin Iivari Pärttylinpojan ja hänen seuralaistensa nauttiessa kalastajan tuvassa Tofön saarella lepoa, joka heille olikin tarpeen, lienee syytä tutustuttaa tämän merkillisen kertomuksen lukijaa siihen aikaan, jossa tapaukset liikkuvat ja jota hän kenties ei tunne. — Suotakoon se hänelle anteeksi.

Riikalainen kuunari särkyi pirstaleiksi Suomen saariston kallioihin myrskyisenä lokakuun päivänä armon vuonna 1615. Aika oli synkkää ja kummallista, ei juuri sentähden, että sinä vuonna olisi ollut mitään suuria valtiollisia tapahtumia, vaan pikemmin sentähden, että entiset aikakaudet vaikuttivat yhä vielä, kun taas vastaiset suuret muutokset ikäänkuin loivat varjon silloiseen aikaan ja saattoivat senaikuisen ihmispolven aavistamaan jotakin mahtavaa, mikä oli tulossa, jotakin suurta ja uutta, mikä oli nousemassa taivaan rantaan. Lähinnä edellisiltä ajoilta kertovat meille kokonaisen vuosisadan aikakirjat Vaasan suvun kuningasten teoista ja keskinäisistä hallitusriidoista. Mutta satu ja aikakirjat ovat ensimmäisiä aamunsäteitä aikain yössä ja valaisevat sen vuoksi vain vuorten huippuja, jättäen varjoon laaksot ja hedelmälliset tasangot. Vähitellen, valon yhä korkeammalle kohotessa, huomaa tupia laaksoissa ja viljavainioita tasangoilla. Kuninkaitten takaa kuuluu kansankin liikettä, ja kuuluupa kansasta muutakin kuin että se vain lähettää valtiosäätyjensä herrainpäiville ja sotajoukkojansa taistelutanterille: tässä kansassa on miljoonia eläviä olentoja, ja heillä on kaikilla

inhimillinen sydän, intohimot, surut ja ilot, ja kaikki vaativat oikeutta saada elää, jopa, mikäli heidän vallassaan on, elää onnellisinakin. Kertomuksemme aika oli juuri sellainen, jolloin pohjaton kuilu aukeni kuningasten, aatelin ja pappien jalkain alle, heidän, jotka siihen saakka olivat olleet kaikki kaikessa, sanalla sanoen, jolloin Kaarle IX ja Kustaa II Aadolf — isän ajatus ja pojan teko — alkoivat Ruotsissa ja Suomessa saattaa yhteiskuntaa uudelle kannalle. Emme käy mittaamaan tätä vaillinaista alkua nykyajan mitalla; emme kummastele, jos huomaammekin siinä paljon keskiajan karkeutta. Kansalainen piili vielä säädyn puhemiehen takana, ja vapaus rakenteli etuoikeuksista rintavarustuksia itselleen. Kuinka paljon ulkonaisia ja sisällisiä taisteluja! Mikä alituinen ja verinen ottelu kukistuvan vanhan ja esiin rynnistävän uuden välillä!

Koko 16:s vuosisata oli ainoastaan 17:nnen esikartano. Vuoroin räikeitä valon välähdyksiä, vuoroin synkkää pimeyttä. Ja mustaksi yöksi nämä varjot tummenivat Kustaa II:n Aadolfin hallituksen alussa. Valtakuntaa näännytti kolmen sodan taakka, ja kansaa, joka tuota taakkaa kantoi, voudit kettivät ja aatelisherrat räökkäsivät; kansa vuoti verta ja näki nälkää, mutta yhä se odotti aikaansa. Joka kerta kun uusi kuningas nousi valtaistuimelle, toivottiin parempia päiviä, ja kuinka usein se toivo petti! Mutta kun nousi hallitsemaan seitsentoistavuotias Kustaa II Aadolf, yhtä kaunis ja lempeä kuin voimakas ja jalokin, silloin syttyi sammunut toivo jälleen, syttyi hohtavampana kuin koskaan ennen; silloin kaikki nuo väsyneet katseet kääntyivät häntä kohti, koko tuo usein rauennut odotus; huoliinsa harmaantunut aika kirkastui jälleen nuoruuden kauneudesta, ja tämän kuninkaan koko hallituksesta tuli myrskyinen, vaihteleva, rauhaton, mutta sittenkin toivon väreissä loistava nuoruuden unelma.

Suomesta erittäinkin on huomattava, että täällä, paitsi julkista Puolan ja Venäjän sotaa, oli yhä edelleen salainen, mutta sitä katkerampi taistelu erilaisten valtiollisten, jopa joskus uskonnollistenkin puolueitten kesken. Nuijasota oli jättänyt syvät jäljet. Sigismundin tappiollejääneellä puolueella oli vielä paljon suosijoita eteläosassa maata, ja Puolasta päin koetettiin kaikin tavoin ja keinoin kääntää kansan suosiota nuoremasta Vaasan suvun haarasta jälleen Juhana kuninkaan sukuun. Puolalaisia lähettiläitä samoili ympäri maata milloin missäkin valepuvussa. Julistuksia ja salaisia kirjoituksia ilmestyi, joissa kansaa ja Etelä-Suomen aatelisia kehoitettiin kapinaan silloista hallitusta vastaan ja luvattiin pikaista apua Puolasta, samaa yhäti saapumatonta apua, jota muinoin Juhana herttua, Klaus Fleming ja Arvid Stålbarm olivat Turun linnantornista turhaan odotelleet tulevaksi. Kaarle IX:n alati terävät mestauskirveet ja alati valmiit hirttonuorat olivat joksikin aikaa peloittaneet pois nämä Puolan lähetit, mutta nyt, kun nuoren kuninkaan lempeys jälleen oli avannut isänmaan portit monelle maanpakolaiselle, vilisi Etelä-Suomessa taaskin niitä, jotka olivat olevinaan isänmaan ystäviä ja ajoivat Sigismundin asiaa, kuka suorastaan hänen neuvoshuoneensa valtuuttamana, kuka ilman.

Lieneekö täysi rahakukkaro vai vanha tuttavuus muuttanut Tofön emännän mielen suopeammaksi mereltä tulleita vieraita kohtaan, on epätietoista, mutta niin vain oli edellinen päivä päättynyt, että uljas majoitusmestari oli asettunut isäntäväen vuoteelle sivuhuoneeseen ja saanut samassa kunniamajassa sijan ruskeanuttuisellekin miehelle. Seuraavana aamuna päivän sarastaessa oli tämä harvapuheinen vieras liikkeellä ja herätti makuutoverinsa sanalla, joka varmaankin oudostutti Tofön tuvan oppimattomia seiniä, nimittäin sanalla: *benedicite*.

Sotilaaseen tämä hurskas tervehdys ei suuria vaikuttanut. Hän oli unissaan kai vielä liikkuvinaan aalloilla. Hän vastasi:

— Souda suojaan, pikipöksy!

— On aika jo meidän ryhtyä työhön, jatkoi ruskeanuttuinen tyynesti, vetäen sivulle karkean hurstin kapean ikkuna-aukon edestä. Talviseen aikaan se suljettiin vetoluukulla. Lasiruudut olivat silloin vielä liian kallista korutavaraa kalastajain mökkeihin.

— Mistä tuulee? kysyi Iivari Pärttylinpoika, vastahakoisesti nousten ja koettaen saada selville, minne kohtalo tällä kertaa oli viskannut hänet harharetkillään. Keskustelu kävi puolankielellä.

— Tuulet vievät meidät siihen maahan, jota jumalat ovat päättäneet rangaista, vastasi matkatoveri Genserikin sanoilla.

Sotilas mietti hetken ja karkoittaakseen kaikki unet silmistään otti kelpo kulauksen oluthaarikasta, jonka hän kyllä oli muistanut varustaa vuoteensa viereen kaikkien yön vaivojen varalta, sekä vastasi sen jälkeen vakaasti näin:

— Kuulkaas nyt, pater Padilla! Sanon teille sanan, vieläpä kaksikin, ja te saatte ne sitten vaikka sanoa kuninkaalle, jos mieli tekee, koska olette hänen rippisänsä. On kyllä ihmisiä, joilla on monta jumalaa ja monta kuningasta, miten milloinkin parhaiten sopii, mutta Iivari Pärttylinpojalla on vain yksi Jumala, yksi kuningas ja yksi isänmaa. Olen ottanut ollakseni teille tulkkina ja talonkoirana, jommoista saatatte tarvitakin tässä maassa, mutta tuohon kauppaan olen käynyt vain sillä ehdolla, että te nousette täällä maihin saattamaan jälleen voimaan laillisen järjestyksen ja että käyttäydyste kiltisti. Siihen asti minä haukun ja puren, milloin vain hyväksi näette, mutta en tee rahtuakaan enempää; sen minä sanon teille suoraan. Mutta jos te aiotte rakennella täällä polttolaivoja ja muita

mokomia laitoksia, saatuanne vallan käsiinne, niin on paras, että laittaudutte suoraa päätä Puolaan takaisin, samaa tietä jota olette tullutkin. Niin, niin, pehmoinen kypälä ensin ja kynnet sitten — ei sovi! Kyllä minä muistan, mitä te teitte protestanteille Thornissa. Ennenkuin minä toimitan teidät Suomen mantereelle — sillä nämä silakkakarit eivät ole muuta kuin takamaita vain — tahdon tietää, aiotteko pitää kuninkaan sanan.

Pater Padilla, jossa me jo hänen ruskean nuttunsa alta tunnemme katolisen kirkon ja Sigismundin uskaliaimpia pohjoismaisia salalähettejä, tiesi varsin hyvin etevämmyytensä tuon raa'an soturin rinnalla eikä sen vuoksi pitänytkään suurta lukua hänen uhkaavista sanoistaan. Hänen mielestään oli kumminkin parasta säästää hyödyllinen ase toistaiseksi, ja siksi hän vastasi kylmästi:

— Kuningas tarkoittaa aikeillaan ainoastaan Suomenmaan parasta, ja minullahan ei saata olla muita aikomuksia kuin kuninkaalla. Kertokaa minulle mieluummin jotakin näistä rannikoista ja kansasta, jonka keskelle myrsky on meidät heittänyt. Te luullakseni tunnette olot täällä?

— Hiukan sentään, kunnianarvoinen isä, koskapa olen näillä tienoin syntynyt, ja siitä saattaa olla hyötyä teille, vaikka vaarallista se on minun kaulalleni. Kyllähän maa mukiin menee, ja on siinä sekä vettä että mallasta juoda kuivan kulkun. Kansa näissä rantamaissa on talttunut ja malttunut herrain palveluksessa, mutta osaa se muristakin, jos sille kalikkaa näyttää. Kelpo ratsumiehiä saatte täältä pestata, äkeää väkeä, mutta jos hevoskauppoihin käytte, niin katsokaa vain, etteivät petkuta teitä. Jos ei ole pattia, niin on kupulatauti. Parasta on, kun ostate varsan ja opetatte sen itse. Herraskartanoita täällä on tarpeeksi, ja viisitoista vuotta takaperin merkitsi se samaa kuin että

kuninkaan puoluelaisia oli tarpeeksi, mutta nyt on toinen puol käynyt haarniskaan ja sotisopaan herttuan sikiöiden puolesta. Raaseporin Sten herra oli ennen vanhaan tuima mies...

— Leijonhufvudien sukuhan oli ennen meidän puolellamme?

— Ennen, niin. Raasepori on rasvainen pala; muurit siellä on paksut ja härät turkasen lihavia. Sten herralla on nyt toisia toimia; hän ei juuri muuta ajattele kuin Tammisaaren kaupungin tullia ja pitää sen puolta, jolta hän saa rauhassa ruoskia talonpoikiaan.

— Eikö täällä ole ensinkään muita pappeja kuin niitä, jotka ovat joutuneet Lutherin harhaopin saastutukseen?

— Pappejako? Hui, hai! Juhana kuninkaan aikana oli meillä pappeja, jotka osasivat tehdä ristinmerkin alttarin edessä ja puhua asianmukaisella kunnioituksella Neitsyt Mariasta ja pyhistä miehistä. Tunsin minä nuorena miehenä Olavi mestarin, joka saattoi ripittää kunnan sotamiestä kolme kertaa puolesta markasta ja antaa hänelle synninpäästön siitä, että ripitettävä oli halkonut jommoisenkin joukon harhauskoisia pääkalloja. Mutta toisinpa nyt ukset ulvahtelevat Upsalan plakaatin jälkeen, ja kellä uskon meiningit toisin päin käyvät, se saa rukousnauhaansa näpelehtää housuntaskussa. Turun vanha Eerik piispa ei uskalla hiiskua sanaakaan liturgiasta, ja lieneekö Naantalin luostarista enää sukkapuikkojakaan jäljellä... Mutta, nytpä johtuu mieleeni jotakin.

Kerrotaanhan, että Tammisaareen on viime vuosina tullut kirkkoherraksi muuan oppinut herra, Sigfrid mestari. ² Hän ei suinkaan liene Kaarlo herttuan herttaisimpia ystäviä, koska hänen oppineet jäsenensä ovat olleet ojennettuina piinapenkissäkin herttuan käskystä, ja sanotaanpa sitä paitsi Sigfrid mestarin harrastavan tähdistäennustamista. Älköön minun jalkani jalustimeen käykö, ellei siinä

miehessä syki katolilainen sydän luterilaisen messupaidan alla!

— Sepä hyvä. Sigfrid mestari saa asettaa horoskooppimme. Te tiedätte, miten meidän on menettelemisen. Minä olen Wittenhergistä lääketieteen tohtori, jolla on suuriruhtinaan passi ja joka hakee palvelusta Ruotsin sotaväessä. Tulkkini on hevoskauppias.

— Ymmärrän. Te parannatte kerettiläisiä, minä hevosia. Teillä on reseptit piilossa tuon ruskean nutun alla. Mutta olkaa varuillanne: työtä saatte ja kovaa. Kun Jumala loi ensimmäisen suomalaisen, niin hän otti siihen tarpeeseen härän pään ja karhun kämmenet. Onko teillä amulettia, joka suojelee noidan töiltä?

— Jos *te*, Iivari, pelkääte, niin annan teille palasen pyhän Henrikin luuta: se suojelee sekä miekalta että noituudelta. Ja ylipäänsä minä luotan teihin, urhoollinen Iivari! Hupsupa olisittekin, jos hylkäisitte kuukausipalkan, sata Unkarin kultarahaa, ja kuninkaan tallimestarin viran, puhumattakaan sielunne autuudesta. Niin, niin, Iivari, onpa teissä ollut hurjaa poikaa nuoruuden päivinä; nuo luterilaiset ne lähettävät teidät ensinnä hirteen ja sitten ... kyllä tiedätte minne. Meidän kirkkomme yksistään voi antaa teille synninpäästön.

— No ihan niin, kunnianarvoinen isä. Niinhän minäkin itsekseni arvelen, kun teidän kultaiset kolikkonne joskus hyppysiäni polttavat. Iivari, sanon minä, Pärtylinpoika! On tässä moni muu parempikin mies pitänyt Sigismund kuninkaan puolta, ja vaikka minä mieluummin ratsastaisin lippukunnan eturivissä herttuan sikiöitä vastaan kuin näin varkain hiivin maahan, niin pitäähän minun ottaa lukuun ja laskuihin se, että pyhät miehet ja naiset ovat meidän puolellamme. Äitini oli nuoruudessaan nunnanopissa Naantalissa, mutta silloin oli siellä asiat jo niin ja näin, joten muori vainaja pyörähti ympäri ja otti hunnun sijaan

isäni. Kyllähän eukko katui sitä sittemmin ja näki unissaan pyhän Birgitta rouvan, joka hänelle puhui ja sanoi: tulkoon pojastasi pappi! Mutta katsokaas, kunnianarvoinen isä, se oli vastoin luontoani se, ja senpä vuoksi minä näin omalla tavallani palvelen pyhiä miehiä ja naisia. Jos se on päin mäntyyn, niin te saatte vastata siitä, mutta menetelkää varovasti tässä maassa, kun valtaan pääsette! Nurin päin on minulla olot ja elot ja nurin päin kilpi myös. Jumala paratkoon, mutta veri, nähkääs, on aina vettä sakeampaa.

— Olkaa huoleti ja katsokaa, onko vene jo vesillä!

Sam pojan kiharainen pää pilkisti samassa ovesta, ja hän ilmoitti, että kaikki on valmiina. Hän ei muistanut kertoa, mitä kaikkea hän itse oli jo ennättänyt toimittaa sinä aamuna. Kissa oli nimittäin tullut häntäänsä lyhemmäksi, täysi vesisaavi oli kumossa, takkaan oli ajettu lastuja niin paljon, että liekki leimahteli ulos savupiipusta, ja lopuksi oli Sam pitänyt salaisen talonkatselmuksen ja löytänyt lukitsemattomasta kaapista talon ainoan viilipytyyn, jonka hän arvattavasti paikalla oli vetänyt nahkaansa. Samilla oli aivan päteviä syitä jouduttua lähtöä, ennenkuin noista kepposista oli raportti annettu; mutta koska niistä jo toinen puoli, nimittäin vesisaavi ja nokivalkea, oli sitä laatua, ettei emäntä saattanut olla niitä huomaamatta, niin oli Sam, kahden etevämmän vieraan astuessa makuuhuoneesta, ilmi sodassa talonväen kanssa. Majoitusmestari tuli juuri sinä arveluttavana hetkenä, jolloin Agneta muori, merimiesten suureksi huviksi, ahdisti pahantekijää luudalla. Pian oli kumminkin Sam nykäissyt luudan irti varresta ja piti sitä nyt kilpenä edessään vihollista vastaan. Sotilaan mahtava ääni asetti melun, ja sitten alkoi Samille sangen epäedullinen tutkimus, jonka päätökseksi tilattiin koivurieskaa, jota ilomielin hankittiin ja käytettiin siihen hyödylliseen toimeen, mihin luonto näkyy määränneen mainitun antimensa.

Näin oli kotirauha jälleen palautettu. Maan tavan mukainen suuruspala haukattiin hätäisesti ja talon vieraanvaraisuus korvattiin nahkaisesta kukkarosta. Kun ei muuta pelastettua tavaraa tiedusteltukaan kuin oluttynnyriä, niin on luultavaa, että toföläisten ihmisrakkaus oli sillä kertaa ollut varsin tuottavaa. Myrsky oli tällöin tyyntynyt ja taivas kirkas, joten isäntä ja vieraat piankin istuivat hyvinä ystävinä isossa nuottaveneessä, matkalla Tammisaaren kaupunkiin.

3. TAMMISAAREN-MATKASTA JA KRUUNUN LAIVASTA.

Siitä miehestä, joka saisi markan jokaiselta järveltä, mitä Suomessa on, tulisi varmaankin varakas, mutta se, joka saisi markan jok'ainoalta saarelta, luodolta ja kalliolta, olisi varmaankin miljoonamies. Tammisaaren saaristo on Ahvenanmaan saaristoon verrattuna kuin palanen tähtikarttaa Linnunradan rinnalla tai kuin immen helminauha kuningattaren jalokivien rinnalla. Mutta vaikka tätä saaristoa tuskin saattaa sanoa toiseksikaan järjestyksessä, niin pujahtelee kumminkin pursi täällä niin lukemattomien metsäisten saarten ja harmaitten kallionienten ohitse, niin lukemattomia kapeita salmia ja lehtojen reunailemia lahtia myöten, ettei mikään muinaisajan rakennusmestari olisi voinut keksiä taidokkaampia harhakäytäviä labyrinttiinsä. Nykyaikoina ovat topografit karkeilla siveltimillä vedelleet salaisia mittausopillisiä kuvioita vuorten kylkiin viitoiksi sotalaivoille, jotka kulkevat näillä eksyttävillä vesillä. Meidän kertomuksemme aikaan sitä vastoin oli harvoin meriviittoja, tuskin kareillakaan mitään merkkejä. Mutta sittenkin löysi niillä seuduin syntyneen kalastajan vene, silloin kuten nytkin, helposti suorimman ja turvallisimman väylän. Mies näyttää ohjaavan venettään suoraa päätä vuoren seinämää kohti, mutta äkkiä aukenee uusi sola, uusi tuulenpuuska kallistaa venettä ja uusi merenselkä levittäytyy hänen eteensä kimaltelevine aaltoineen. Ulkosaaristossa kestävät ainoastaan havupuut meren ankaria tuulia, mutta lähempänä mannerta yhtyy tammi,

lehmus, vaahtera, saarni ja jalava muitten lehtipuitten joukkoon. Tuntuu kuin tulisi veden vihaisen väen luota lempeihin lahdelmiin, missä sisäjärven armaat aallottaret karkeloivat lumpeitten keskellä. Jylhä, harmaakivinen kovuus katoaa rantamaan luonteesta, ja sen sijaan lempeämpien värien runsaus hivelee silmää.

Tätä luonnon näyttämön äkillistä muutosta eivät saattaneet olla huomaamatta muukalaiset, jotka nyt ensi kertaa olivat laskemaisillaan maihin Suomen rannoille. Lehtimetsät olivat juuri siihen vuodenaikaan pukeutuneet kirjajaan morsiuspukuun, joka on aivan liikuttavan kaunis, sillä se on kesän jäähyväishymyilyä ja näyttää ennustavan uutta ja tuntematonta kevättä, vaikka sen kuihtuneet lehvät kuitenkin tietävät pitkää, jäistä talvea. Iivari Pärtylinpoika huomautti sitä hyväksi enteeksi, että metsät ovat koristuneet lipuilla heidän tullessaan, ja siihen liitti Simo, että Tammisaarella saadaan muka nähdä vähän enemmänkin, nimittäin humalistoja. Samassa vene kääntyi erään niemen nenitse, ja muuan tavaton esine veti heidän huomionsa puoleensa. Mantereen puolella Hvitsandin luotoa oli iso kolmimasto, ja merimiesten tarkka silmä tunsi siinä heti Ruotsin sotalaivan. Toföläisten veneen piti kulkea tämän harvinaisen ja mahtavan vieraan ohitse, joka luultavasti oli eilen tullut sinne suojaan myrskyltä, Kaikki katselivat uteliaasti jättiläisen korkealle nousevaa peräkeulaa, tykeillä täytettyä kylkeä, suunnatonta köysien paljoutta ja kaikkia noita märssykoreja, ulkonemia ja koristuksia, joista siihen aikaan espanjalaista ja hollantilaista mallia seuraten kruunun linjalaivat saivat niin eriskummallisen muodon. Vaikka peräpeilin kolme kullattua kruunua eivät olisikaan selvästi osoittaneet laivan arvoa ja nimeä, olisi sittenkin ollut varma, että Tammisaaren satamalla oli ollut kunnia vastaanottaa eräs Ruotsin sotalaivaston parhaista aluksista.

— Tuo on *Kolme kruunua*; minä olen nähnyt sen pahuksen ennen Tallinnassa, huudahti majoitusmestari, jossa tämä odottamaton näky oli synnyttänyt epämieluisan hämmästyksen sen tehtävän vuoksi, mihin hän oli ryhtynyt. — Ei se turhan tähden ole merelle lähtenyt näin syksyllä; niin, kunhan ei vain olisi monien upseerien joukossa tuolla peräkannella joku kuninkaallinen henkilö.

— Prinsessa siellä on hovineitosineen, sen minä näen, huusi ilosta käsiään taputellen Sam, jonka terävä silmä saattoi erottaa kärpäsenkin kirkontornin huipusta.

— Ole aloillasi, nulikka! kuiskasi majoitusmestari tehden uhkaavan liikkeen. — Käykää te, pater, veneen pohjalle, ja te, ukko — lisäsi hän ruotsiksi Tofön miehelle — lainatkaa minulle kalanuttuanne; tuuli on kylmä.

Näitten varovaisuustoimenpiteitten jälkeen jatkettiin matkaa ja kuljettiin Samin suureksi mielipahaksi niin loitolla kuin mahdollista sotalaivan tykeistä; mutta koska sataman suu oli kapea, ei välimatka sittenkään ollut enempää kuin sata tai sataviisikymmentä kyynärää. Se toivo, että he olisivat päässeet huomaamatta tuon ylhäisen Hvitsandin syvillä vesillä olevan vieraan ohitse, raukesi äkkiä, sillä laivasta annettiin torvella merkki ja veneen käskettiin pysähtyä. Kun ei sitä merkkiä toteltu, lähti laivan kyljestä vene nuolen nopeudella liikkeelle.

Tofön veneen käskettiin kruunun nimessä odottaa toista purtta, joka heti oli lähtevä sotalaivasta, ja sen jälkeen hiljaiseen purjehtia edellä perässä tulevan veneen oppaana tuossa kivisessä väylässä, joka vie kaupungin satamaan. Käskyä täytyi totella. Neljännestunnin kuluttua näkyi muutamia miehiä ja naisia astuvan laivasta lähtövalmiiseen purteen; opas lähti liikkeelle, laivavene seurasi, ja kumpikin saapui onnellisesti kaupungin sataman laituriin.

Tammisaari, joka siihen aikaan oli noin sadan vuoden vanha, oli asettunut kauniille ja edulliselle paikalle syvälle

pistävän Pohjan lahden suulle, mutta Raaseporin herrat ja kruunun hyväntahtoiset kauppasäännöt olivat pitäneet huolta siitä, että Tammisaari tuskin vieläkään oli muuta kuin keskinkertainen kauppala. Sen pienet alukset kävivät Tallinnassa ja Tukholmassa, ja kaupunki oli alinomaisessa riidassa mahtavain Leijonhufvudien kanssa, jotka näinä aikoina pitivät Tammisaarta jonkinlaisena sienenä, joka muka oli luotu puserreltavaksi ja usein tyhjän kreivillisen raha-arkun täyttäjäksi. Vuonna 1614 oli kaupunki saanut kylän läänityksenä kuninkaalta, joka armollisen suosiollisesti myös kielsi Tukholman kaupustelijoita luvattomasti kalastelemasta kaupungin vesillä, ja samoin kiellettiin Turun ja Tallinnan tavaranoistajia harjoittamasta maakauppaa kaupungin läheisyydessä. Mutta mitäpä tästä hyötyä herui, koska kuninkaallinen kirjoitus samaan aikaan kehoitti pormestaria ja raatia hankkimaan kaupunkiin, jossa oli neljäkymmentäneljä perhekuntaa, räätäleitä, suutareita, nahkureita, seppiä, sorvareita, leipureita, teurastajia ja muita senkaltaisia kaupungin menestykselle välttämättömiä kansalaisia. Jo silloin unohduksiin joutuneen linnan jäännökset kohosivat kaupunkia korkeammalle linnanmäellä. Vähäinen, mitätön puukirkko, joka pian toisen Leijonhufvudin anteliaisuudesta oli sijaansa saava arvokkaamman kivikirkon, näkyi mäen rinteellä kohoten tuskin sanottavasti korkeammalle matalia, malkakattoisia puutaloja. Mutta noiden matalain huoneitten välissä kaupungin seitsemäntoista kadun varrella levittäytyi niin monta kaunista puutarhaa ja upeata humalistoria, että niiden vaihtelevat värit kirkkaana syyspäivänä soivat tälle mitättömälle seudulle erittäin ystävällisen ja rauhallisen näön.

Oli sunnuntai, noin kello kahdentoista aikaan päivällä, kun veneet laskivat kaupungin laituriin, missä ei ollut yhtään ihmistä. Tammisaarelaiset, jotka eivät tienneet, että

niin ylhäisiä vieraita oli tullut Ruotsin laivastosta, olivat vielä miehissä koolla kirkonmäellä keskellä kaupunkia. Siellä oli kirkkoherralla tapana lukea tärkeitä kuulutuksia ja myöskin ilmoittaa valtiollisia uutisia kokoontuneelle ihmisjoukolla jumalanpalveluksen jälkeen. Kaikeksi onneksi eivät kuninkaallisessa laivaveneessä olevat vieraat sen enempää välittäneet luotseistaan, vaan annettuaan Tofön veneen perämiehelle muutaman hopeataalarin, menivät kaupunkiin ja majoittuivat asumaan Rechartt Bögmanin luo, joka oli kaupungin etevimpiä porvareita ja jonka talossa ylhäiset matkustajat tavallisesti asuivat. Sillä välin kuin toföläiset hankkivat vierailleen asunnon eräässä pienemmässä porvaritalossa, lähti Iivari Pärttylinpoika kahden seuralaisensa kera kirkolle tarkastelemaan maastoa, kuten varovainen sotapäällikkö konsanaankin, ja tutkimaan mielialaa, ennenkuin he ryhtyvät mihinkään tehokkaampaan toimeen.

Mestari Sigfrid Aronus Forsius, Tammisaaren kirkkoherra viidenkymmenen jyvätynnyrin palkkoineen, oli kumminkin tähän aikaan jo mennyt kotiinsa yksinkertaiselle aterialle, mutta kirkkoväestä oli osa vielä jäänyt kirkonmäelle, ja nyt täällä vilkkaasti keskusteltiin äskeisistä tapahtumista. Siihen aikaan ei vielä ollut kieleviä sanomalehtiä panemassa maailmaa liikkeelle, ja päivän uutisista saatiin kuulla kirkossa tai kirkolla sunnuntaisin. Tänäpäin oli kirkkoherra lukenut kuninkaallisen julistuksen, jossa niiden seutujen kansaa käskettiin varomaan uskosta luopuneen Puolan kuninkaan valheellisia tarjouksia ja petollisia lupauksia ja jokaista rehellistä alamaista kehoitettiin järkähtämättömään uskollisuuteen oikeata kuningasta ja esivaltaa kohtaan. Vastikään oli myös saatu kuulla, että kuningas, joka suurella sotavoimalla oli itse lähtenyt sotaan moskovalaisia vastaan, par'aikaa oli piirittämässä Pihkovan kaupunkia, ja että kautta maan

kuuluisa suomalainen sankari Evert Horn oli saanut siinä piirityksessä surmansa yhdessä Lindved Hästeskon kanssa. Kun lisäksi vielä lähemmältäkin taholta kerrottiin semmoista, että pelätty ja vihattu Raaseporin Sten kreivi oli viime viikolla panettanut kaksi arvossa pidettyä talonpoikaa rautoihin ja heitättänyt heidät linnan vankikomeroihin ja että hän aikoi lähettää huovinsa Tammisaareen ottamaan uutta laitonta heinä- ja humalaveroa kaupungilta, joka jo muutoinkin oli köyhtynyt, niin saattaa käsittää, miten kiihkeässä mielentilassa kaupungin porvarit samoin kuin suuri joukko läheisten, tiheästi asuttujen seutujen maalaisia keskustelivat kaikista näistä uutisista.

Vaikka Iivari Pärtylinpoika ja hänen seuralaisensa eivät saattaneetkaan olla aivan tyynellä mielin kuultuaan, mitä kuninkaallinen julistus sisälsi, näytti toisaalta kansan mieliala tällä hetkellä edulliselta heidän aikeilleen. Puhelias majoitusmestari oli pian puuttunut pakinoihin yhden ja toisen kanssa ja saanut tietää, että kansan mieli oli kuohuksissa vihasta, ei tosin kuningasta, vaan sitä enemmän Sten kreiviä kohtaan. Lausuttiin uhkaavia sanoja; lausuttiinpa ääneen, että Raasepori, vanha sudenluola, on hajoitettava maan tasalle, ja jotkut rohkeimmat ehdottivat, että pitäisi heti lähteä sinne kurittamaan Sten herraa ja vapauttamaan vangit.

Jos moisia sanoja olisi puhuttu jossakin kokouksessa Pohjanmaalla, sen tarmokkaan ja vapautta rakastavan kansan keskuudessa, niin ei siellä sanasta olisi ollut pitkä matka tekoihin, mutta Uudenmaan mies oli ollut liian kauan herrain palveluksessa eikä sen vuoksi heti kyennyt rikkomaan perittyjä tapoja vastaan. Muutamat tahtoivat, monet epäilivät, kaikki huutaa melusivat yht'aikaa, kunnes kuninkaallisen sotalaivan tulosta levinnyt huhu teki lopun kansanjoukon kapinallisista ajatuksista. Toföltä tulleilla vieraila ei ollut tilaisuutta heittää nuottaansa tähän